

Research Paper

असहकार चळवळीमध्ये महाराष्ट्राचा सहभाग

गोडलकर अशोक विठोबा

प्रमुख ,इतिहास विभाग, क.भा.पाटील,महाविद्यालय पंढरपुर.(जि.सोलापूर)

सारांश :

सन १९०५ ते १९२० या काळात राष्ट्रीय चळवळीला लोकमान्य टिळकांचे नेत्रत्व लाभले होते. १ ऑगस्ट १९२० रोजी लोकमान्य टिळकांचे निधन झाले. लोकमान्य टिळकांच्या नंतर राष्ट्रीय चळवळीला महाराष्ट्रात न.चि.केळकर,खापर्डे ,मुंजे,करंदीकर यांचे सामुदायिक नेत्रत्व प्रभावी ठरले नाही. त्यामुळे लवकरच महात्मा गांधीच्या नेत्रत्वाकडे लक्ष वेधले जाऊ लागले.

प्रस्तावना :-

डिसेंबर १९२० च्या नागपुर अधीवेशन महात्मा गांधीच्या नेत्रत्वाखाली असहकार चळवळीचा ठराव प्रचंड बहुमतानी काँग्रेसने मान्य केला लवकरच असहकार चळवळ दिवसेंदिवस भारतभर गतिमान होत गेली व लवकरच राष्ट्रीय चळवळ महात्मा गांधीच्या नेत्रत्वाखाली प्रभावी बनील .

सन १९२० ते १९२२ या काळात असहकार चळवळ देशभर उत्सहाने चालू होती .या चळवळीने चैतन्य निर्माण केले होते.गुजरात,संयुक्त प्रांत,बिहार,कर्नाटक, बंगाल,या प्रांतात असहकार चळवळीला बरेच यक्ष आले मात्र महाराष्ट्रात सुरवातीला लोकमान्य टिळकांचे अनुयायी सहकारी देण्याचे मनस्थीतीत नव्हते. न.चि.केळकर, डॉ.मुंजे, अणे,जयकर इ. नेत्यांनी शिक्षण संस्था,-यायालये, कायदे मंडळावरील बहिष्कार हे विचार त्यांना मान्य नव्हते.

सन १९२१ मध्ये प्रांतिक काँग्रेसची पुर्नरचना झाली मुंबई प्रांतात असहकार चळवळीचे पडसाद उमडु लागले. परंपरीय मालावर बहिष्कार, शिक्षण संस्था , -यायालये , कायदे मंडळ इ.बहिष्कार टाकला जाऊ लागला.जाती भेद, मद्यपान बंदी सर्वत्र प्रचार केला जाऊ लागला . लोकमान्य टिळकांच्या स्वराज्य फंडास सर्वत्र प्रतिसाद मिळू लागला.

असहकाराच्या कार्यक्रमात फेरफार करावे असा ठराव , जयकर, मुंजे इ.नेत्यांनी आग्रह धरला होता. मात्र महाराष्ट्रातील काँग्रेस नेत्यांनी त्याला विरोध केला. त्यातुन महाराष्ट्रात फेरवादी व नाफेरवादी असा वाद सुरु झाला .

सन १७ नोव्हेंबर १९२१ रोजी मुंबई येथे प्रिन्स ऑफ वेल्स चे आगमन झाले त्याच्या स्वागत समारंभावर राष्ट्रीय काँग्रेसने बहिष्कार टाकला . त्याच दिवशी चौपाटीवर

महात्मा गांधीची सभा झाली. लोकानी मुंबई च्या रस्त्यावर ब्रिटिश विरोधी निदर्शने झाली.

सोलापूर येथे १९२० असहकार चळवळीमध्ये जिल्हा काँग्रेस चे अध्यक्ष कै.सामंत वकील यांच्या नेत्रत्वाखाली अनेकानी भाग घेतला व शिक्षा भोक्त्या .

असहकार चळवळ देशभर पसरत होती.ब्रिटीश सरकारचे चळवळ दडपण्याचे प्रयत्न चालू होते. त्यातच १९२१ मध्ये चौरी चौरा येथे हिंसक घटना घडली या घटनेमुळे आपल्या चळवळीला हिंसक वळण लागले आहे.म्हणून महात्मा गांधी असहकार चळवळ आचानक स्थगती केली.

असहकार चळवळी मुळे महाराष्ट्रात मद्यपान निषेध, परदेशीमालावर बहिष्कार, सुतकताई, राष्ट्रीय धार्मिक विचार महाराष्ट्रात वाढीस लागली तसेच असहकार चळवळीमुळे स्वतंत्र्य चळवळीचे नेते व कार्यक्रते यांची एक पिढी तयार झाली पुढे महाराष्ट्रात राष्ट्रीय चळवळ दिवसेंदिवस वाढत गेली.

लोकमान्य टिळकांच्या मुत्युने महाराष्ट्रात एक प्रभावी राष्ट्रीय नेत्रत्व संपले होते. त्यांच्या अनुयायांमध्ये एकमत नव्हते मात्र महाराष्ट्रात नंतर राष्ट्रीय विशाल प्रवाह वाढत गेला. महाराष्ट्रातिल क्रांतिकारी नेते सेनापती बापट यांचे कार्य प्रभावी बनले.

असहकार चळवळीमुळे राष्ट्रीय चळवळ लोकप्रिय बनली. राष्ट्रीय चळवळ क्रांतिकारी बनली. सनदशिर मार्गाऐवजी अहिंसात्मक मार्गाने स्वतंत्र्य मिळू शकते यांचे धडे या चळवळीने दिले राष्ट्रीय चळवळ सुरवातील महाराष्ट्रात शहरातील सुक्षिशीत लोकापुरती मर्यादीत होती. मात्र महात्मा गांधीच्या नेत्रत्वाखाली त्यांच्या प्रभावी व्यक्ती मत्वाने महाराष्ट्रातिल ग्रामिण भाग ढवळून निगाला.

संदर्भ-

- १.फडके य.दि. - विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड ४
- २.फडके य.दि. - विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड ५
- ३.डॉ.सुमन वैद्य - अधुनिक भारताचा इतिहास
- ४.डॉ.शांता कोठेकर-अधुनिक भारताचा इतिहास
- ५.प्रधान मंत्री. - स्वातंत्र्य संग्रामाचे महाभारत
- ६.देवेंद्रिरीर त्र्य.र. - भारतीय स्वातंत्र्याचा लढा
- ७.आचार्य जावडेकर - आधुनिक भारत